

УДК [93.1]: «1844/1900»

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-33-55>

**SEPARATE PAGES OF THE HISTORY OF THE UMAN
NATIONAL UNIVERSITY OF HORTICULTURE
(1844-1990)**

**ОКРЕМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УМАНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА
(1844-1990 рр.)**

Олексій Гончаренко,
*доктор історичних наук,
професор, професор кафедри
теорії і методики
технологічної освіти та
комп'ютерної графіки, декан
факультету технологічної і
математичної освіти*

E-mail:

*oleksijghoncharenko@gmail.co
m*

*ORCID: 0000-0002-8882-6397
ResearcherID: AAC-1919-2020*

*Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Oleksiy Honcharenko,
*Doctor of Historical Sciences,
Professor of the Department of
Theory and Methods of
Technological Education and
Computer Graphics, Dean of the
Faculty of Technological and
Mathematical Education*

E-mail:

*oleksijghoncharenko@gmail.co
m*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8882-6397>

*ResearcherID: AAC-1919-2020
Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,
30, Sukhomlynskooho Str.,
Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401*

Алла Зленко,

кандидатка історичних наук,
доцентка, завідувачка
кафедри соціальних
комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності,
E-mail: zlenko.am@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5586-3984>
Researcher ID: GNP-4482-
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Alla Zlenko,

Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor, Head of the
department of social
communications, documentation
and information activities
E-mail: zlenko.am@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5586-3984>
Researcher ID: GNP-4482-
Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav, 30, Sukhomlynskoho
Str., Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401

Валентина Молоткіна,

доктор історичних наук,
професор, завідувач кафедри
історії і культури України та
спеціальних історичних
дисциплін
E-mail: molotkina@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6092-5927>
Researcher ID: X-1999-2018
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Valentyna Molotkina,

Doctor of Historical Sciences,
professor, Head of the
Department of History and
Culture of Ukraine and Special
Historical Disciplines
E-mail: molotkina@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6092-5927>
Researcher ID: X-1999-2018
Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav, 30,
Sukhomlynskoho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article comprehensively researches the organizational, educational and scientific principles of the functioning of the Uman

National University of Horticulture in the second half of the 19th – at the end of the 20th century. The prerequisites and peculiarities of the gradual development of the institution (from the school to the institute) against the background of the general trends of the formation and development of agricultural education in the territory of the Ukrainian lands of the specified period are defined.

Changes in educational programs, in the formation of the practical economy of the institution were monitored; attention is focused on the specifics of the formation of training areas in the context of the reorganization of schools on the basis of normative acts that regulated its activity during the 1860's–1890's, reforming the structure of schools at the beginning of the 20th century.

The influence of the socio-political situation in the 1920's on the process of organizing the educational process in the institution (Ukrainization, opening of the labor faculty), directions of scientific activity in the status of an agricultural technical school are highlighted.

The activity of the institution since its reorganization into the Uman Agricultural Institute (1928) is characterized. Changes in the educational and practical structure in the 1930's, the expansion of educational and scientific work at the institute in the post-war period are considered. The personal contribution of famous scientists, in particular, I.M. Yeremeiev in the development of the institute and the development of the agrotechnical industry in general.

Attention was paid to the organizational design of new structural units at the institute, training formats for higher agricultural education, raising the professional level of specialists (training of agronomists-pedagogues, postgraduate agricultural education) in the 1960's – 1980's.

The exhibition and educational activities of the institution at each of the stages of activity were analyzed. It has been established that along with the practical results of improving agricultural production, the educational and scientific work of the institution in the second half of the 19th - at the beginning of the 20th century. was repeatedly honored with honorary awards at regional, national

and international specialized exhibitions. Expansion of scientific and practical activities, exhibition activity of the institute in the second half of the 20th century. became factors in establishing its status as one of the leading centers of agricultural science in Ukraine.

Key words: *agricultural education, Uman School of Agriculture and Horticulture, development of agricultural science, Uman Agricultural Institute, professional training, Professor I.M. Yeremeiev.*

Постановка проблеми. Питання організації сільськогосподарської освіти, науково-дослідної діяльності для аграрного сектору України не втрачають актуальності з огляду на реформування економіки та нинішні складні умови виробництва. На сучасному етапі окреслення перспектив розвитку галузі важливе значення має наукове осмислення розвитку вітчизняної аграрної освіти й науки в контексті історичних подій середини XIX – кінця XX ст. Уманський національний університет садівництва є одним із найдавніших на території України сільськогосподарським навчальним закладом, що еволюціонував на унікальній науково-технічній базі із середнього до вищого рівня професійної підготовки, відомого за межами країни.

Мета статті. Звернення до історичної спадщини університету, здобутків його науково-викладацького складу, специфіки професійної підготовки кадрів є доцільним для аналізу минулого досвіду та вдосконалення галузі у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний аспект функціонування закладу вищої аграрної освіти в м. Умань висвітлений у науковій літературі епізодично й фрагментарно. Існуючі на сьогодні праці узагальнюючого характеру, головним чином, присвячені ювілейним датам діяльності університету, у яких хронологічно відображається процес формування окремих навчально-практичних підрозділів закладу (Історія, сьогодні, 2014; Карасюк, 1994; Уманський

державний, 2004; Уманський національний, 2012; Уманский сельскохозяйственный, 1957).

Сучасними дослідниками збагачується фактологічний матеріал, предметом низки наукових розвідок і спеціалізованих праць аналітичного характеру стають окремі питання соціально-політичних умов організації структури закладу, формування викладацького складу, особливості навчального процесу. Загальним питанням розвитку середньої та вищої сільськогосподарської освіти й науки в Україні другої половини XIX – кінця XX ст. присвячено монографії Корзуна О.В. (Корзун, 2019) Вергунова В.А (Вергунов, 2006), наукові статті Онопрієнка В. (Онопрієнко, 2010), Боровика А. (Боровик, 2020), дисертаційні дослідження Вергунова В.А. (Вергунов, 2018), Покалюка В.В. (Покалюк, 2018). Вагомим внеском у дослідження процесу становлення аграрної освіти в регіоні у другій половині XIX – на початку XX ст., зокрема розвитку Уманського училища землеробства і садівництва, є роботи Костюк М.В. (Корзун, 2019; Костюк, 2022; Костюк, 2007; Костюк, 2015). Поглиблюється вивчення наукової діяльності в закладі (Мишкурів, 2013; Сонько & Дубін & Василенко, 2016), персонального вкладу представників науково-педагогічної спільноти в розвиток установи (Костюк, 2016; Нижник, 2016; Чернецький, 2013).

Широта хронологічних рамок, багатоаспектна діяльність університету обумовлює перспективність комплексного аналізу процесу його становлення та розвитку, дослідження впливу загальних тенденцій суспільного розвитку, підходів до організації навчального процесу і науково-експериментальної роботи на кожному з етапів існування.

Виклад основного матеріалу. До середини XIX ст. сільськогосподарська освіта на українських землях, що входили до складу Російської імперії, була представлена невеликою кількістю державних шкіл та закладів, заснованих на приватній основі. Здебільшого, діяльність шкіл сільськогосподарського спрямування характеризувалася нетривалим періодом роботи, спричиненим відсутністю єдиних

підходів до організації освіти з боку держави, мотивації населення до збагачення аграрних знань, фінансовими та соціальними труднощами при здобутті освіти в тогочасних умовах.

У 1830-х рр. з'являються перші акти, що на законодавчому рівні утверджували напрямки розвитку сільськогосподарської освіти. Університетський статут 1835 р. передбачав введення до навчальних програм закладів вищої освіти сільськогосподарських дисциплін. 1837 р. було прийнято «Положення про землеробські училища» та «Статут для землеробських училищ». Затвердження в 1842 р. «Положення про садові заклади», відкриття Головного училища садівництва в Одесі (1844 р.), перших середніх землеробських училищ у Харкові (1854 р.), Херсоні (1874 р.) започаткувало розвиток спеціалізованої сільськогосподарської освіти й науки на українських землях.

Історія сільськогосподарського закладу в м. Умань почалася з переведення з Одеси в 1859 р. першого в Російській імперії Головного училища садівництва. Акцент на покращенні практичної підготовки спеціалістів обумовив вибір Царициного саду в якості навчально-наукової й експериментальної бази училища. 30 березня 1859 р. згідно з повелінням імператриці Олександри Федорівни Уманський Царицин Сад передавався Головному училищу садівництва, оскільки це «було те найкраще місце, де природа, мистецтво і праця людини нагромадили благодатні умови для всебічного розвитку садівництва» (Історія, сьогодні, 2014: 6).

Протягом 1859-1868 рр. діяли норми нового окремого «Положення про Головне училище садівництва у м. Умані», згідно з якими було відкрите нижче відділення для садівників-практиків з дворічним терміном навчання. Навчання на вищому відділенні, відкритому для підготовки вчених садівників і лісівників, тривало 4 роки. Вихованці після закінчення відділення отримували звання «вчених-садівників» (Костюк, 2015: 107).

З проведенням аграрної реформи 1861 р., зміщуються акценти щодо галузей землеробства. На фоні проблеми працевлаштування випускників училища, спричинених зниженням актуальності діяльності вчених-садівників, Головне училище садівництва у м. Умань 1868 р. було перетворено в Уманське училище землеробства і садівництва.

Така реорганізація позначилася введенням додаткових предметів з курсу землеробських училищ, на рівні даного роду закладів затверджувався викладацький склад, формувалися навчально-наукова база, комплекс навчальної літератури.

Навчально-практична структура училища поповнилася кабінетами рослинництва та тваринництва, було створено тваринницьку ферму. У 1868 р. розпочато викладання предметів «Зоологія» й «Анатомія і фізіологія тварин» (Історія, сьогодення, 2014: 27).

Із введенням у 1872 р. нових програм в Уманському училищі землеробства і садівництва, розроблених Департаментом землеробства для землеробських училищ, розширювалося вивчення сільськогосподарських дисциплін і збільшувався термін навчання до п'яти років (Нижник, 2019). Практичним заняттям з сільського господарства приділялася більша увага і в 1877 р. шляхом розширення площі практичного поля училища до 73 десятин було утворено практичне господарство (Костюк, 2015: 107). Таким чином, здобуття освіти в Уманському училищі землеробства і садівництва відбувалося в поєднанні двох спеціальностей.

За наявними даними станом на 1875 р. в Уманському училищі землеробства і садівництва переважну частку учнівського середовища формували діти дворян та офіцерів (близько 54%), менше представництво мали діти міщан, осіб духовного звання, почесних громадян, купців, іноземців, селян (Нижник, 2019). Соціально-становий склад учнів Уманського училища відображав загальні тенденції формування контингенту здобувачів освіти в імперії в другій половині XIX ст.

Із затвердженням нового статуту закладу в 1878 р. на базі нового Положення для землеробських училищ, розширилася програма (31 предмет) та термін навчання (6 років). З 1885 р. до науково-експериментальної бази входить метеостанція, червондня (Костюк, 2007: 10). Нововведення у теоретичній підготовці та здобутті практичного досвіду в Уманському училищі створювали нові можливості професійної реалізації випускників.

Залежно від терміну та успіхів навчання учні отримували різну кваліфікацію та звання. Після закінчення повного курсу навчання на відмінно отримували атестат першого розряду та звання почесного громадянина; мали право вступу на державну службу, відповідно до спеціальності. За умов наявності 3-річного досвіду роботи у сільському господарстві присвоювалося звання «ученого управителя-садівника». Всі інші учні отримували атестат другого розряду та звання «помічника ученого-управителя». Тільки після 7-річного досвіду роботи у сільському господарстві їм присвоювалося звання «ученого управителя-садівника». Звання «нарядчиків сільських та садових робіт» присвоювалось не менше ніж через 2 роки навчання та складених іспитів (Костюк, 2015: 108).

З введенням нового статуту училища в 1888 р. відбувався подальший розвиток науково-практичних досліджень. Як окремий предмет відновлено лісівництво, здійснюється розбудова практичної бази з бджільництва. У 1892 р. створено навчальну пасіку. З 1893 р. розпочалося будівництво музею бджільництва, майстерні, складу для інвентарю пасічника, приміщення для зимівлі бджіл, а з 1899 р. – виставкового павільйону (Сонько, Дубін, Василенко, 2026: 252).

Наприкінці XIX ст. Уманське училище землеробства і садівництва було одним з 6 середніх сільськогосподарських навчальних закладів, які діяли на території Російської імперії. 1894 р. училище святкувало 50-річний ювілей.

Розміщення закладу на території саду, який був візитівкою регіону, унікальною базою для високоякісної підготовки кадрів у галузі садівництва, залишало актуальним питання вдосконалення організації здобуття відповідної

спеціальності. Новою сторінкою діяльності стала реорганізація в 1903 р. Уманського училища землеробства і садівництва в заклад з двома окремими відділеннями – садівництва і землеробства, але нижчі класи залишалися спільними для обох спеціальностей. Повне відокремлення відділення садівництва відбулося в 1912 р. Встановлювалися різні терміни здобуття спеціалізації: 4 роки – на садівничому відділенні, 6 років – на землеробському. Завершувалося навчання присвоєнням звання «ученого садівника» або «помічника ученого садівника» (Костюк, 2015: 109).

Масштаби навчальної та науково-дослідної бази училища уможлилювали підготовку як вчених-управляючих і вчених-садівників, викладачів нижчих сільськогосподарських закладів, службовців сільськогосподарської сфери, так і різнобічну науково-експериментальну діяльність. 1905 р. в головному навчальному корпусі відкрився кабінет овочівництва (городництва), найкраще забезпечений посібниками на території Російської імперії. Протягом 1904-1921 рр. випускниками Уманського училища землеробства і садівництва стали 527 спеціалістів (Костюк, 2007: 10).

Уманським училищем садівництва і землеробства проводилася активна діяльність щодо позашкільного поширення, популяризації сільськогосподарських знань. Форматами цієї роботи стала участь у виставкових заходах, запровадження з 1892 р. щорічних сільськогосподарських курсів із садівництва, бджільництва, шовківництва та інших галузей господарства; розробка методики проведення сільськогосподарських конкурсів (Костюк, 2015: 12).

З часу заснування училище демонструвало досягнення на спеціалізованих виставках регіонального, загальнодержавного та міжнародного рівня, неодноразово відзначалося почесними нагородами за внесок у вдосконалення та розвиток аграрного виробництва.

Загалом протягом періоду другої половини ХІХ – початку ХХ ст. встановлено факти участі училища у 15 виставкових заходах.

Експонати Уманського училища представлялися на IV сільськогосподарській виставці (Київ, 1867 р.) (Костюк, 2022); I сільськогосподарській виставці Київського товариства сільського господарства (Київ, 1883 р.); Всеросійській сільськогосподарській виставці (Харків, 1887 р.) (Семенюшко, 2015: 167), IV Всеросійській сільськогосподарській виставці (м. Харків, 1888), Міжнародній виставці садівництва (м. Санкт-Петербург, 1.09.-1.11.1894) («Выставочная деятельность»), Сільськогосподарській і промисловій виставці Київського товариства сільського господарства (1897 р.) (Костюк, 2022); II Всеросійській виставці садівництва (м. Санкт-Петербург, 25.09.-5.10.1899 р), Міжнародній (Всесвітній) виставці в Парижі, Турині (1899–1900 рр.), II виставці з плодівництва та городництва (м. Санкт-Петербург, 1905 р.) («Выставочная деятельность»), IV виставці плодівництва (м. Санкт-Петербург, 29.09.-7.10.1908 р.) (Нижник, 2016), V Сільськогосподарській та кустарній виставці (м. Ромни, 1909 р.), Сільськогосподарській та промисловій виставці Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства (м. Умань, 26-31.08.1910 р.), Другій пересувній виставці птахівництва Київського товариства любителів природи (1912 р.) (Костюк, 2002), Київській сільськогосподарській виставці (1913 р.), ювілейній Міжнародній виставці садівництва (м. Санкт-Петербург, 14.05.–1.06.1914 р.) («Выставочная деятельность»).

Характерним поряд із відзначенням Уманського училища золотими та срібними медалями за експонування результатів практичної діяльності було удостоєння нагородами навчально-наукової діяльності закладу. Зокрема, на виставці 1894 р. з нагоди відзначення 50-річчя заснування Головного училища садівництва в Одесі навчально-науковий відділ було нагороджено золотою та Великою срібною медалями; у 1897 р. за навчально-наукову діяльність Уманське училище садівництва і землеробства отримало золоту та велику срібну медалі; у 1913 р. училище отримало Золоту медаль за високий рівень постановки навчальної роботи.

Суспільно-політичні процеси в Україні 1920-х рр. спонукали ряд змін в організації функціонування закладів

освіти. У 1921 р. Уманське училище садівництва і землеробства було перетворено на Уманську вищу сільськогосподарську школу-технікум для підготовки спеціалістів із садівництва та агрономії (Покалюк, 2018: 43). Уманський агротехнікум став винятковим прикладом навчального закладу в Україні, що поєднував вищий та середній рівні сільськогосподарської освіти на базі багатогалузевого навчально-дослідного господарства (Гарбар, Костюк, 2019: 95).

Уманський сільськогосподарський технікум у 1923 р. долучився до процесу створення робітничих факультетів, в яких здійснювалася підготовка до здобуття вищої освіти (Покалюк, 2018: 58).

Невід’ємним фактором тогочасної організації навчального процесу в технікумі стала українізація. Враховуючи факт викладання в ньому здебільшого українською мовою, станом на осінь 1924 р. Уманський сільськогосподарський технікум було українізовано на 90% (Покалюк, 2018: 72-73).

У міжвоєнний період виставкова діяльність Уманського сільськогосподарського технікуму позначилася участю в 1924 р. у Харківській виставці сільськогосподарських шкіл (експонати – різноманітні сорти вин). Поширеним форматом ознайомлення з іншими сільськогосподарськими закладами стають екскурсії.

У цей період розширюється науково-публіцистична діяльність закладу. З 1926 р. здійснювався випуск збірника наукових праць «Вчені записки Уманського Сільськогосподарського технікуму». До періодичних видань технікуму належав науково-літературний журнал «Хвиля» і сатирико-гумористичний «Шпичка» (Покалюк, 2018: 88).

У 1927 р. Уманському агротехнікуму надано статус сільськогосподарського політехнікуму у зв’язку з орієнтацією на поступовий перехід до вузькоспеціалізованої освіти, об’єднуючи викладання взаємопов’язаних наукових дисциплін на базі галузевих кабінетів.

Уніфікаційні процеси в системі сільськогосподарської освіти в Україні (Постанова Пленуму ЦК ВКП(б) «Про поліпшення підготовки нових спеціалістів», 1928 р.) позначилися черговою реорганізацією Уманського політехнікуму в Уманський сільськогосподарський інститут (Мишуров. 2013: 293-294), створенням агрономічного та садово-городнього факультетів. Водночас «Сад імені III-го Інтернаціоналу» (тогочасна назва дендропарку «Софіївка») у статусі державного заповідника вийшов зі складу нашого навчального закладу (Історія, сьогодні, 2014: 7).

Протягом 1930-1936 рр. відбувся ряд змін у навчальній структурі інституту. Після переведення агрономічного факультету до Києва, 1930 р. Уманський сільськогосподарський інститут було перетворено в садово-городній. Через рік, визначивши пріоритетною підготовку інженерів-технологів із плодово-ягідного виробництва, створено Уманський плодово-ягідний інститут, що діяв на базі плодоягідного та технологічного факультетів, а також факультету заочного навчання. Після повернення викладання овочівництва та переведення студентів технологічного факультету до Київського інституту харчової промисловості в 1934 р. інститут змінив назву на плодовоовочевий (Історія, сьогодні, 2014: 29). З повторним відкриттям агрономічного факультету в 1936 р. заклад повернув назву «Уманський сільськогосподарський інститут» (Історія, сьогодні, 2014: 7).

Важкою сторінкою історії Уманщини були роки Другої світової війни. У період нацистської окупації Уманський сільськогосподарський інститут був серед 18 селекційних станцій і інститутів, які досліджувалися з 16 червня 1943 р. спеціальною командою з обстеження селекційних установ Райхскомісаріату Україна (Корзун, 2019: 171). Сільськогосподарський потенціал України аналізувався та використовувався нацистами у контексті розширення «життєвого простору».

Після створення німецькою окупаційною адміністрацією у серпні 1943 р. крайового дослідницького центру в Києві,

станції у м. Умань діяли в складі підконтрольних йому науково-дослідних установах: Крайового інституту ґрунтознавства, живлення рослин та рільництва у Києві; Крайового інституту рослинництва у Києві на Батіївській горі; Крайового інституту вирощування та розведення фруктів та овочів у Києві (Китаєво); Крайового інституту з питань захворювання рослин та тваринних шкідників у Києві (Вергунов, 2018: 334-335).

У роки повоєнної відбудови ефективним заходом для відновлення роботи інституту, повноцінного набору студентів і збільшення випуску кваліфікованих кадрів стала організація підготовчих курсів для абітурієнтів. У 1948 р. в інституті встановлювався 5-річний строк навчання, відновлювалася започаткована у 1933 р. підготовка в аспірантурі (Нижник, 2016: 92), продовжив роботу факультет заочного навчання. Важливим внеском у розвиток аграрного виробництва стало запровадження в Уманському сільськогосподарському інституті щорічних курсів підвищення кваліфікації агрономів в осінньо-зимовий період.

З відбудовою навчальних корпусів і відкриттям нових інститутських приміщень, поповненням викладацького складу, розширюється навчально-наукова робота в інституті. Залучення студентів до наукової роботи позначилося організацією при кафедрах наукових гуртків, об'єднаних науковим студентським товариством. Було створено нові лабораторії, музеї на кафедрах ґрунтознавства (1947–1948 рр.), захисту рослин тощо.

Після звільнення м. Умань у 1944 р. відновлювалася робота інституту, було прийнято рішення про об'єднання ферми, пасіки, садово-городнього господарства, садків, розсадників в єдине навчально-дослідне господарство (Історія, сьогодення, 2014: 222).

Навчання у поєднанні з працею на спеціальних полях здійснювалося під керівництвом відомих вчених. Так, з 1948 р. інститут очолював В.Ф. Пересипкін – засновник наукової школи кафедри захисту і карантину рослин, який започаткував

роботи з розробки агротехнічного та хімічного методів захисту рослин (Нижник, 2016: 93-94).

У 1951 р. в Уманський сільськогосподарський інститут на посаду завідувача кафедри рослинництва й селекції було запрошено відомого вченого-селекціонера І.М. Єремеева. У 1955 р. на його запрошення завідувачем кафедри став доктор біологічних наук, професор С.М. Бугай (Костюк, Терещенко, 2016: 171). До 1957 р. І.М. Єремеев працював професором кафедри, діяльність якого мала винятковий вплив на навчальну та науково-дослідну роботу з селекції та агротехніки польових культур.

І.М. Єремеев, будучи співавтором сорту пшениці озимої Українка 0246, яка тривалий час була міжнародним стандартом, поєднував викладацьку діяльність в Уманському сільськогосподарському інституті з роботою над удосконаленням Українки 0246, сортової агротехніки, взяв участь у Всесоюзній сільськогосподарській виставці 1956 р. Результатом співпраці із завідувачем кафедри ботаніки професором С.К. Руденком щодо видів підживлень Українки та застосування методики А.О. Сапегіна стало досягнення урожайності 60 ц/га (Костюк, Терещенко, 2016: 172).

Навчально-практична структура інституту 1960-х – 1980-х рр. заклала основу діяльності підрозділів закладу на сучасному етапі. Зокрема, створення в 1966 р. факультету підвищення кваліфікації фахівців агро-промислового комплексу, стало вагомим кроком в організації післядипломної освіти у закладі. 1969 р. було відкрито підготовче відділення, а з 1976 р. здійснюється підготовка спеціалістів на економічному факультеті.

1961–1967 рр. при агрономічному факультеті функціонувало агрономічне відділення денної та заочної форми навчання, що готувало агрономів-педагогів для сільськогосподарських шкіл і технікумів. Випускниками відділення стали 221 вчитель агрономічного профілю (Історія, сьогодення, 2014: 63).

Починаючи з 1960-х рр. Уманський сільськогосподарський інститут утверджував статус одного з провідних вітчизняних закладів вищої освіти, центрів аграрної науки, демонструючи результати роботи на всесоюзних, республіканських, регіональних виставках. Експонати закладу представлялися на ВДНГ СРСР у 1961 р., 1978, 1979, 1980, 1984, 1987-1989 рр.; на ВДНГ УРСР – в 1967, 1983, 1987-1989 рр.

Запровадження у 1986 р. програми закордонної виробничої практики студентів-старшокурсників у країнах Європи й Америки (Історія, сьогодні, 2014: 8), стало перспективним рішенням у розбудові напряму міжнародного співробітництва закладу.

Висновки. Сторінки історії Уманського національного університету садівництва засвідчують його непересічне місце серед найпотужніших вітчизняних закладів підготовки фахівців-аграріїв. Складний шлях функціонування закладу ілюструє етапи становлення та розвитку середнього та вищого рівнів сільськогосподарської освіти України. У ході реформувань, що відбувалися в контексті соціально-політичних змін на території України з початку заснування закладу, він залишився осередком наукової діяльності, втілення актуальних донині методик і технологій, центром підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Збереження та розширення історичної навчальної, експериментальної бази забезпечило на кожному етапі розвитку університету застосування ефективних методів представлення досягнень, різних форматів поширення фахових знань, вагомого внеску у розвиток аграрного виробництва.

Конкретизація умов реорганізації закладу, заходів з удосконалення навчального процесу дозволили поглянути на проблему під новим кутом, зумовлюючи перспективність наукового осмислення ролі університету в розвитку аграрної освіти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боровик А. Історія створення професійної освіти у Російській імперії та провідних державах світу на сторінка «Народной энциклопедии». *Сіверянський літопис*. 2020. № 6. С. 77-88.
2. Вергунов В. А. Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки. Київ, 2006. 492 с.
3. Вергунов В.А. Науково-організаційні засади функціонування сільськогосподарської дослідної справи на теренах України (друга половина XIX ст. – початок XXI ст.): дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.07. Переяслав-Хмельницький, 2018. 595 с.
4. Выставочная деятельность Уманского НУС. <https://science.udau.edu.ua/ru/vistavkova-diyalnist-umanskogo-nus.html>
5. Гарбар О., Костюк М. Наукові дослідження із землеробства в Уманському сільськогосподарському інституті (кінець XIX – друга половина XX ст.): до 175-ї річниці заснування. *Часопис української історії*. К., 2019. Вип. 40. С. 92-102.
6. Історія, сьогодення та перспективи Уманського національного університету садівництва (1844–2014). Умань: Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2014. 268 с.
7. Карасюк І. М. Уманський сільськогосподарський інститут (1844-1994). К.: Вища школа, 1994. 206 с.
8. Корзун О.В. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні в роки Другої світової війни (1939-1945). Вінниця, 2019. 440 с.
9. Костюк М. Сільськогосподарські виставки на Черкащині в системі популяризації фахових знань позашкільним шляхом (кінець XIX – початок XX ст.). *Історія науки і біографістика*, 2022. №3. С. 201-218.
10. Костюк М.В. Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів та дослідної справи

Черкащини (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07. Переяслав-Хмельницький, 2007. 18 с.

11. Костюк М. Уманське училище садівництва як спеціалізований заклад середньої сільськогосподарської освіти: реорганізації та перебудови у навчально-практичній структурі (1859-1912). *Часопис української історії*. 2015. Вип.32. С. 106-111.

12. Костюк М., Терещенко Ю. Іван Максимович Єремеев – видатний вітчизняний вчений, селекціонер. *Селекційно-генетична наука і освіта. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Умань, 2016. С. 171-172.

13. Мишкурів Ю.Н. Очерк истории кафедры генетики, селекции растений и биотехнологии и преподавание генетики в Уманском НУС. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*, 2013. Вип. 83. С. 289-300.

14. Нижник С. Уманське училище садівництва і землеробства в історії вітчизняної освіти: до 175-річчя заснування Уманського національного університету садівництва. *Уманська старовина*. 2019. № 6. URL: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/186719>

15. Нижник С. Уманське училище садівництва і землеробства у міжнародних виставках садівництва на початку XX століття. *Історія науки і біографістика*. 2016. №3. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2016-3/10.pdf>

16. Нижник С. Основні засади науково-організаційної діяльності та вплив В.Ф. Пересипкіна на розвиток Уманського сільськогосподарського інституту. *Уманська старовина*, 2016. Вип. 1. С. 90-95.

17. Онопрієнко В. Сільськогосподарська освіта в Україні: історія становлення і сучасність. *Освіта регіону*. 2010. №4. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/360>

18. Покалюк В. В. Вища сільськогосподарська освіта України в умовах становлення та розвитку радянського суспільства

(20-ті рр. ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2018. 312 с.

19. Семенюшко А.А. Перша презентація сортів квасолі на Всеросійській сільськогосподарській виставці у Харкові в 1887 р. *Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали Х всеукраїнської конференції молодих учених та спеціалістів, присвяченої 150-річчю з часу заснування Полтавського товариства сільського господарства*, 28 травня 2015 р. Вінниця, 2015. С. 165-168.

20. Сонько С., Дубін О., Василенко О. 90 років з дня заснування кафедри тваринництва. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2016. Вип. 89(1). С. 251-258.

21. Уманський державний аграрний університет: 160 років. Умань, 2004. 32 с.

22. Уманський національний університет садівництва (1844–2011): літопис становлення і визнання. Вінниця, 2012. 240 с.

23. Уманский сельскохозяйственный институт: монографический очерк. Черкасы, 1957. 66 с.

24. Чернецький С. Життя та наукова спадщина Єремєєва Івана Максимовича (1887-1957). *Часопис української історії*. 2013. Вип. 26. С. 101-103.

REFERENCES

1. Borovyk A. (2020). *Istoriia stvorennia profesiinoi osvity u Rosiiskii imperii ta providnykh derzhavakh svitu na storinka «Narodnoi entsyklopedyy»* [The history of the creation of professional education in the Russian Empire and the leading states of the world on the page of the «People's Encyclopedia»]. *Siverianskyi litopys*. № 6. S. 77-88. [in Ukrainian].

2. Verhunov V. A. (2006). *Narysy istorii ahrarnoi nauky, osvity ta tekhniki*. [Essays on the history of agricultural science, education and technology]. Kyiv, 492 s. [in Ukrainian].

3. Verhunov V. A. (2018). *Naukovo-orhanizatsiini zasady*

funktsionuvannia silskohospodarskoi doslidnoi spravy na terenakh Ukrainy (druha polovyna XIX st. – pochatok XXI st.) [Scientific and organizational principles of the functioning of agricultural research in the territory of Ukraine (second half of the 19th century - beginning of the 21st century)]: dys. ... d-ra ist. nauk: 07.00.07. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 595 s. [in Ukrainian].

4. *Vistavochnaya deyatel'nost' Umanskogo NUS*. [Exhibition activities of the Uman NUS]. URL: <https://science.udau.edu.ua/ru/vistavkova-diyalnist-umanskogo-nus.html>. [in Russian].

5. Harbar O., Kostiuk M. (2019). *Naukovi doslidzhennia iz zemlerobstva v Umanskomu silskohospodarskomu instytuti (kinets XIX – druha polovyna XX st.)* [Scientific research on agriculture at the Uman Agricultural Institute (end of the 19th - second half of the 20th century)]: do 175-i richnytsi zasnuvannia. Chasopys ukrainskoi istorii. K., Vyp. 40, S. 92-102. [in Ukrainian].

6. *Istoriia, sohodennia ta perspektyvy Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva (1844–2014)* [History, present and prospects of the Uman National University of Horticulture (1844–2014)]. (2014). Uman: Redaktsiino-vydavnychiy viddil UNUS, 268 s. [in Ukrainian].

7. Karasiuk I. M. (1994). *Umanskyi silskohospodarskyi instytut (1844-1994)* [Uman Agricultural Institute (1844-1994)]. K.: Vyscha shkola, 206 c. [in Ukrainian].

8. Korzun O.V.(2019). *Silskohospodarska doslidna sprava v Ukraini v roky Druhoi svitovoi viiny (1939-1945)* [Agricultural research in Ukraine during the Second World War (1939-1945)]. Vinnytsia, 440 s. [in Ukrainian].

9. Kostiuk M. (2022). *Silskohospodarski vystavky na Cherkashchyni v systemi populiaryzatsii fakhovykh znan pozashkilnym shliakhom (kinets XIX – pochatok XX st.)* [Agricultural exhibitions in Cherkasy region in the system of popularization of professional knowledge outside of school (end of the 19th - beginning of the 20th century)]. *Istoriia nauky i biohrafistyka*. №3, S. 201-218. [in Ukrainian].

10. Kostiuk M.V. (2007). *Stanovlennia ta rozvytok silskohospodarskykh osvitynikh zakladiv ta doslidnoi spravy Cherkashchyny (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Formation and development of agricultural educational institutions and research in Cherkasy region (second half of the 19th - beginning of the 20th centuries)]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.07. Pereiaslav-Khmelnitskyi, 18 s. [in Ukrainian].

11. Kostiuk M. (2015). *Umanske uchylshche sadivnytstva yak spetsializovanyi zaklad serednoi silskohospodarskoi osvity: reorhanizatsii ta perebudovy u navchalno-praktychnii strukturi (1859-1912)* [The Uman College of Horticulture as a specialized institution of secondary agricultural education: reorganization and restructuring in the educational and practical structure (1859-1912)]. Chasopys ukrainskoi istorii, Vyp.32. S. 106-111. [in Ukrainian].

12. Kostiuk M., Tereshchenko Yu. (2016). *Ivan Maksymovych Yeremeiev – vydatnyi vitchyzniani vchenyi, selektsioner* [Ivan Maksymovich Yermeev is an outstanding domestic scientist, breeder]. Seleksiino-henetychna nauka i osvita. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii. Uman, S. 171-172. [in Ukrainian].

13. Mishkurov Yu. N. (2013). *Ocherk ystoriy kafedry henetyky, selektsyy rastenyi y byotekhnolohyy y prepodavanye henetyky v Umanskom NUS* [Essay on the history of the Department of Genetics, Plant Breeding and Biotechnology and the teaching of genetics at the Uman NUS]. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva, Vyp. 83. S. 289-300. [in Russian].

14. Nyzhnyk S. (2019). *Umanske uchylshche sadivnytstva i zemlerobstva v istorii vitchyznianoï osvity: do 175-richchia zasnovannia Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva* [Uman School of Horticulture and Agriculture in the history of national education: to the 175th anniversary of the founding of the Uman National University of Horticulture]. Umanska starovyna. № 6. URL: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/186719>

15. Nyzhnyk S. (2016). *Umanske uchylshche sadivnytstva i*

zemlerobstva u mizhnarodnykh vystavkakh sadivnytstva na pochatku XX stolittia [Uman School of Horticulture and Agriculture in international horticulture exhibitions at the beginning of the 20th century]. *Istoriia nauky i biohrafistyka*, № 3. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2016-3/10.pdf> [in Ukrainian].

16. Nyzhnyk S. (2016). *Osnovni zasady naukovo-orhanizatsiinoi diialnosti ta vplyv V.F. Peresyphkina na rozvytok Umanskoho silskohospodarskoho instytutu* [The main principles of scientific and organizational activity and the influence of V.F. Peresyphkin on the development of the Uman Agricultural Institute]. *Umanska starovyna*, Vyp. 1. S. 90-95. [in Ukrainian].

17. Onopriienko V. (2010). *Silskohospodarska osvita v Ukraini: istoriia stanovlennia i suchasnist* [Agricultural education in Ukraine: history of formation and modernity]. *Osvita rehionu*. №4. Vylucheno z <https://social-science.uu.edu.ua/article/360> [in Ukrainian].

18. Pokaliuk V. V. (2018). *Vyshcha silskohospodarska osvita Ukrainy v umovakh stanovlennia ta rozvytku radianskoho suspilstva (20-ti rr. XX st.)* [Higher agricultural education of Ukraine in the conditions of the formation and development of Soviet society (20s of the XX century)]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Kam'ianets-Podilskyi, 312 s. [in Ukrainian].

19. Semeniushko A.A. (2015). *Persha prezentatsiia sortiv kvasoli na Vserosiiskii silskohospodarskii vystavtsi u Kharkovi v 1887 r.* [The first presentation of bean varieties at the All-Russian Agricultural Exhibition in Kharkiv in 1887]. *Istoriia osvity, nauky i tekhniky v Ukraini: materialy Kh vseukrainskoi konferentsii molodykh uchenykh ta spetsialistiv, prysviachenoi 150-richchiiu z chasu zasnuvannia Poltavskoho tovarystva silskoho hospodarstva* [The history of education, science and technology in Ukraine: materials of the 10th All-Ukrainian conference of young scientists and specialists dedicated to the 150th anniversary of the founding of the Poltava Agricultural Society], 28 travnia 2015 r. Vinnytsia, S. 165-168. [in Ukrainian].

20. Sonko S., Dubin O., Vasylenko O. (2016). *90 rokiv z dnia zasnuvannia kafedry tvarynnytstva* [90 years since the founding of the Animal Husbandry Department]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*. Vyp. 89(1). S. 251-258. [in Ukrainian].

21. *Umanskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet: 160 rokiv* [Uman State Agrarian University: 160 years]. (2004) Uman, 32 s. [in Ukrainian].

22. *Umanskyi natsionalnyi universytet sadivnytstva (1844–2011): litopys stanovlennia i vyznannia* [Uman National University of Horticulture (1844–2011): chronicle of formation and recognition]. (2012). Vinnytsia, 240 s. [in Ukrainian].

23. *Umanskii selskokhozyaistvennii institut: monograficheskii ocherk* [Uman Agricultural Institute: monographic essay]. (1957). Cherkassi, 66 s. [in Russian].

24. Chernetskyi S. (2013). *Zhyttia ta naukova spadshchyna Yeremeieva Ivana Maksymovycha (1887-1957)* [Life and scientific legacy of Yeremeev Ivan Maksymovych (1887-1957)]. *Chasopys ukraïnskoi istorii*. Vyp. 26. S. 101-103. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті комплексно досліджено організаційні, навчально-наукові засади функціонування Уманського національного університету садівництва у другій половині XIX – наприкінці XX ст. Визначено передумови й особливості поетапної розбудови закладу (від училища до інституту) на фоні загальних тенденцій становлення та розвитку сільськогосподарської освіти на території українських земель означеного періоду.

Прослідковано зміни в навчальних програмах, у формуванні практичного господарства установи; акцентовано увагу на специфіці формування напрямів підготовки у контексті реорганізації училища на основі нормативних актів, що регулювали його діяльність упродовж 1860-х – 1890-х рр., реформування структури училища на початку XX ст.

Висвітлено вплив суспільно-політичної ситуації у 1920-х рр. на процес організації навчального процесу в закладі (українізація, відкриття робітничого факультету), напрями наукової діяльності у статусі сільськогосподарського технікуму.

Охарактеризовано діяльність закладу з моменту реорганізації його в Уманський сільськогосподарський інститут (1928 р.). Розглянуто зміни навчально-практичної структури в 1930-х рр., розширення навчально-наукової роботи в інституті в повоєнний період. Відзначено персональний внесок відомих вчених, зокрема, І.М. Єремєєва у розбудову інституту та розвиток агротехнічної галузі загалом.

Приділено увагу організаційному оформленню в інституті нових структурних підрозділів, форматів навчання до здобуття вищої сільськогосподарської освіти, підвищення фахового рівня спеціалістів (підготовка агрономів-педагогів, післядипломна сільськогосподарська освіта) в 1960-х – 1980-х рр.

Проаналізовано виставкову та просвітницьку діяльність закладу на кожному з етапів діяльності. Встановлено, що поряд із практичними результатами вдосконалення аграрного виробництва, навчально-наукова робота закладу в другій половині XIX – на початку XX ст. неодноразово відзначалася почесними нагородами на спеціалізованих виставках регіонального, загальнодержавного та міжнародного рівня. Розширення науково-практичної діяльності, виставкова активність інституту у другій половині XX ст. стали факторами утвердження його статусу як одного з провідних центрів аграрної науки в Україні.

Ключові слова: *сільськогосподарська освіта, Уманське училище землеробства і садівництва, розвиток сільськогосподарської науки, Уманський сільськогосподарський інститут, професійна підготовка, професор І.М. Єремєєв.*